

5. Oleshko A. A., Usatenko A. O. Formuvannia ta rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti personalu [Formation and development of digital competence of personnel]. *Investytsiï: praktyka ta dosvid*. 2019. №23. S. 16–19.
6. Orhanizatsiia dystantsiinoho navchannia v shkoli: metodychni rekomendatsii [Organization of distance learning at school: methodical recommendations] / uporiadn.: I. Kobernyk, Z. Zvyniatskivska. Kyiv. 2020. 71 s. URL: https://rada.info/upload/users_files/41919831/4c6d4edbb7e057a3ecea236cc72d989d.pdf (data zvernennia: 05.01.2023).
7. Petrenko S. I. Analiz problemy bezpechnoi roboty uchniv pochatkovykh klasiv u merezhi internet [Analysis of the problem of safe work of elementary school students on the Internet]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriia «Pedahohika i psykholohiia»*. Pedahohichni nauky. 2020. №1 (19). S. 85–92.
8. Reshetilova O. M., Ryzhkov Ya. I. Osoblyvosti tsyfrovoi hramotnosti ta krytychnoho myslennia v umovakh suchasnoi kompiuteryzatsii [Peculiarities of digital literacy and critical thinking in the conditions of modern computerization]. *Vcheni zapysky kafedry dokumentoznavstva ta informatsiinoi diialnosti (KDID): zb. nauk. prats*. 2022. Vyp. 4. S. 69–72.
9. *Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes] / AN URSR. Instytut movoznavstva; hol. redkol. I. K. Bilodida; red. tomu: A. A. Buriachok, P. P. Dotsenko. K.: Naukova dumka, 1973. T. 4. 480 s.*
10. Stiehintseva V. Diahnostyka vykhidnogo rivnia sformovanosti informatsiino-tyfrovoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv [Diagnostics of the initial level of formation of information and digital competence of younger schoolchildren]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*. 2021. №1 (100) S. 118–128. URL: <https://doi.org/10.31865/2077-1827.1002021.245406> (data zvernennia: 05.01.2023).
11. Chaika V. M. *Osnovy dydaktyky: navchalnyi posibnyk [Fundamentals of didactics: textbook]*. Kyiv: Akademydav, 2011. 240 s.
12. Shyshak A. M. Vminnia bezpechno povodytysia v interneti: sutnist ta zasoby formuvannia v uchniv pochatkovoï shkoly [The ability to behave safely on the Internet: the essence and means of formation in elementary school students]. *Rozvytok osobystosti molodshoho shkoliara: suchasni realii ta perspektyvy: materialy naukovopraktychnoi internet-konferentsii molodykh naukovtsiv ta studentiv*. Vyp. 8. Berdiansk, Vinnytsia, Donetsk, Drohobych, Zhytomyr, Zaporizhzhia, Ivano-Frankivsk, Izmail, Kamianets-Podilskyi, Kyiv, Kropyvnytskyi, Lutsk, Lviv, Mukachevo, Nizhyn, Odesa, Uzhhorod, Uman, Kherson, Chernivtsi, Chernihiv, 2022. S. 164–166.
13. Shkvyr O. Krytychne myslennia molodshykh shkoliariv: sutnist i osoblyvosti [Critical thinking of younger schoolchildren: essence and features]. *Molod i rynek*. 2019. №4 (171). S. 27–32.
14. Yankovych O. I. Moralne vykhovannia uchniv molodshoho shkilnoho viku v protsesi realizatsii mediaosvity [Moral education of primary school students in the process of media education]. *Pedahohichniy almanakh*. 2017. Vyp. 33. S. 18–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2017_33_4 (data zvernennia: 05.01.2023).
15. Carretero S., Vuorikari R., Punie Y. *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. 48 p. URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1pdf_%28online%29.pdf (data zvernennia: 04.01.2023).

УДК 371.671(075.2)

DOI 10.25128/2415-3605.23.1.10

ЯРОСЛАВА КОДЛЮК

<https://orcid.org/0000-0003-0851-3436>

yp.kodliuk@gmail.com

доктор педагогічних наук, професор

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ІВАННА ПОГОНЕЦЬ

<https://orcid.org/0000-0002-1973-3189>

pogonec123@gmail.com

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія

імені Тараса Шевченка

провулок Ліцейний, 1, м. Кременець

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: НАУКОВІ
ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ ТА СТВОРЕННЯ**

Розкрито сутність та визначено вимоги до розроблення і створення нового виду навчального видання – навчального посібника для учнів 1–2 класів закладів загальної середньої освіти, покликаного замінити чинні підручники з української мови і читання та математики. Вказаний навчальний посібник реалізуватиме функції підручника і робочого зошита. На основі аналізу призначення зазначеного видання як підручника і робочого зошита сформульовано узагальнені вимоги до цього виду навчальної літератури: по-перше, навчальний посібник має відповідати освітній програмі із зазначеного навчального предмета або інтегрованого курсу; по-друге, він повинен розроблятися з урахуванням принципів національної спрямованості, дитиноцентрованості, формування предметних і ключових компетентностей, мотиваційного забезпечення, розвивальної спрямованості; по-третє, має будуватися на українознавчій основі і передбачати поєднання загальнолюдських і національних цінностей; по-четверте, повинен урізноманітнювати діяльність школярів над навчальним матеріалом, зокрема передбачати роботу в парах і групах.

Окреслено вимоги до ілюстрування таких книг: загальні, які стосуються ілюстрування навчальних видань загалом (сюди входять вимоги до зв'язку ілюстративного матеріалу з текстом та іншими структурними компонентами навчального посібника), та спеціальні (охоплюють відповідність наочного ряду навчального посібника віковим особливостям молодших школярів, сукупність гігієнічних вимог до ілюстративного матеріалу навчальних книг для початкової школи, низку художньо-естетичних вимог, а також додаткові рекомендації до використання ілюстративного матеріалу). Вказано на особливості ілюстрування підручників / посібників з окремих навчальних предметів (букварів, навчальних книг з мови і математики).

Ключові слова: *підручник для початкової школи, функції підручника, навчальний посібник для молодших школярів, вимоги до навчального посібника, ілюстрування навчального посібника.*

YAROSLAVA KODLIUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

IVANNA POHONETS

PhD in Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
Kremenets Taras Shevchenko Regional Humanitarian and
Pedagogical Academy
1 Litseyiny Lane, Kremenets

**STUDY GUIDE FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS: SCIENTIFIC
APPROACHES TO DEVELOPMENT AND DESIGN**

The article deals with the essence and requirements for developing and creating a new type of educational publication – a study guide for students of grades 1-2 of general secondary education institutions, designed to replace current textbooks on the Ukrainian language and Reading, and Mathematics. This study guide will implement the functions of a textbook and a workbook. Based on the analysis of the purpose of the specified publication as a textbook and workbook, there have been formulated the generalized requirements for this type of educational literature. Firstly, a study guide is to comply with the educational program of the specified educational subject or integrated course. Secondly, the study guide has to be developed taking into account the principles of national orientation, child-centeredness, forming the subject and key competencies, motivational support, and developmental orientation. Thirdly, it should be developed on basis of Ukrainian studies and include a combination of universal and national values. Fourthly, it should diversify the activities of schoolchildren on educational material, in particular, provide for work in pairs and groups.

There have been outlined the requirements for illustrating such books. They include the general ones, which relate to the illustration of educational publications in general (requirements for the connection of illustrative material with the text and other structural components of a study guide. Here also belong the special ones (adaptation of the visual series of a study guide to the age characteristics of primary school students, a set of hygienic requirements for the illustrative material of study guides for primary school, a number of artistic and aesthetic requirements, as well as additional recommendations for the use of illustrative material. The article highlights the peculiarities of illustrating textbooks / study guides for certain educational subjects (primers, language and mathematics textbooks).

Keywords: *a textbook for primary school, functions of a textbook, a study guide for primary school students, requirements for a study guide, illustrations of a study guide.*

Важливим напрямком реформування початкової освіти в сучасній Україні визнано модернізацію її змісту [4], що має відбуватися на всіх рівнях формування цього змісту, насамперед проєктованого: загального теоретичного уявлення (реалізується у державному стандарті початкової освіти, базовому навчальному плані, у вимогах до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти); навчального предмета (відображений в освітніх програмах, зокрема в Типових освітніх програмах, із визначенням очікуваних результатів навчання за змістовими лініями навчального предмета / інтегрованого курсу та окресленням пропонованого змісту навчання) [10]; навчального матеріалу (репрезентується в підручниках, навчальних і методичних посібниках) [3, с. 25–26].

З огляду на те, що, відповідно до Звіту Державної служби якості освіти України [6; 8], зміст посібників і підручників для Нової української школи лише частково задовольняє запити педагогічної і батьківської спільнот щодо відповідності віковим особливостям молодших школярів, спрямованості на посилення практичної складової в освітньому процесі, зроблена спроба створення нового виду навчального видання – навчального посібника, який має інтегрувати функції підручника та робочого зошита для учнів 1–2 класів закладів загальної середньої освіти і замінити підручники з української мови і читання та математики, які пропонують видавати за кошти державного бюджету вже у 2023–2024 роках [5].

Мета статті: з'ясувати сутність цього виду навчальної літератури, вказати вимоги до його розроблення і створення.

Окреслимо теоретичну базу дослідження: проблема змісту шкільної освіти та шляхи репрезентації цього змісту в підручниках і навчальних посібниках відображенні у роботах Т. Байбари, М. Бурди, Я. Кодлюк, О. Ляшенка, О. Савченко, О. Топузова та ін.; методичні аспекти розробки освітніх матеріалів для початкової школи представлені у напрацюваннях Н. Бібік, М. Вашуленка, О. Онопрієнко, О. Савченко, С. Скворцової та ін.; дидактичні основи ілюстрування навчальної літератури – предмет наукового пошуку І. Бая, А. Гірняка, В. Горпинюк, І. Погонєць та ін.

Насамперед зазначимо, що для характеристики підручничкового забезпечення початкової школи з навчального предмета чи інтегрованого курсу варто послуговуватися поняттям «навчально-методичний комплекс» (саме «комплекс», а не «комплект»), оскільки набір цих освітніх матеріалів, на думку вчених, – це відкрита система взаємопов'язаних елементів, яка передбачає створення нових видів навчальних видань, тоді як «комплект» – закритий, повний набір).

У рамках навчально-методичного комплексу виокремлюють навчальний комплекс, який розробляється і створюється для учнів, і методичний – набір посібників для вчителя з певного навчального предмета. Зрозуміло, що початковий посібник є елементом навчального комплексу.

Перш ніж перейти до розкриття сутності зазначеного феномена, з'ясуємо значення наукових категорій «вид навчальної літератури» й «тип навчальної літератури». Зміст цих термінів розкривається так: вид навчальної літератури – це поняття, яке використовується з метою виділення в ній видань, що відрізняються призначенням в реалізації цілей і змісту освіти, а тип навчальної літератури – це термінологічне позначення форми певного виду видання, яке диференціюють за певними ознаками: змістовою і зовнішньою структурами, складом та співвідношенням функцій.

Згідно із зазначеним, на сучасному етапі розвитку національної школи навчальний комплекс представлений такими основними видами навчальної літератури: підручник, навчальний посібник, довідник, практикум тощо і відповідно характеризується певними типами навчальної літератури. Іноді ці видання інтегровано позначають як «навчальні / освітні матеріали» (див. напрацювання онлайн-курсу «Осінь школа творців сучасних освітніх матеріалів для Нової української школи», який проходив 4 листопада – 9 грудня 2021 року в рамках проєкту «Фінська підтримка реформи української школи» («Навчаємось разом»). URL: <https://nus.org.ua/news/navchalnyj-kurs-dlya-avtoriv-osvitnih-materialiv-yak-zareyestruvatysya/>).

«Енциклопедія освіти» трактує навчальний посібник як «навчальне видання, яке доповнює або повністю (частково) замінює підручник, і при цьому має відповідний, офіційно наданий гриф» [2, с. 613]. Це поняття є родовим щодо таких навчальних видань, як навчально-наочний посібник, хрестоматія, навчально-методичний посібник, практикум, робочий зошит та ін. З іншого боку, навчальний посібник – важливий складник навчально-методичного забезпечення навчального предмета (дисципліни) [2, с. 615].

Таким чином, дефінітивний аналіз термінологічного поля окресленої проблеми дає підстави для таких висновків: по-перше, навчальний посібник априорі передбачає наявність підручника, оскільки це навчальне видання доповнює або частково замінює підручник чи окремий його підрозділ у викладі навчального матеріалу; по-друге, помітна певна розбіжність у підходах до розуміння сутності і структурування навчальних видань (перша точка зору: навчальний посібник – це вид навчальної літератури, представлений певними типами: практикум, хрестоматія тощо [2, с. 613]; друга точка зору: навчальний посібник, хрестоматія, довідник тощо – це різні види навчальної літератури [3, с. 26]).

Відповідно до положення, що навчальний посібник покликаний інтегрувати функції підручника, окреслимо першу групу вимог до аналізованого навчального видання. Він має повноцінно реалізувати провідні функції навчальної книги, а саме:

– інформаційну: у змісті навчального посібника доцільно репрезентувати предметні знання (про навколишній світ, способи пізнавальної і практичної діяльності, цінності) й засоби для формування спеціальних (предметних) умінь, навичок і компетентностей;

– розвивальну: видання має містити засоби розвивального впливу на особистість молодшого школяра, охоплюючи розвиток пізнавальних процесів; спрямовуватися на формування загальнонавчальних та наскрізних умінь, навичок і ключових компетентностей, у т. ч. вміння вчитися (основою цього вміння є вміння працювати з підручником й іншими джерелами інформації) відповідно до концепції «навчання впродовж життя»; на розвиток творчих здібностей дитини;

– виховну: посібник має повноцінно репрезентувати четвертий елемент змісту освіти – емоційно-ціннісне ставлення і дидактично обґрунтовано зафіксувати систему загальнолюдських і національних цінностей: у формі ціннісно орієнтованих текстів представити знання про цінності, запропонувати навчальні завдання і запитання на оцінювання подій, явищ, вчинків, аналіз емоційної сфери (дійових осіб, автора твору, власні переживання, почуття); забезпечити емоціогенність навчального матеріалу;

– мотиваційну: посібник своїм змістом і дидактичною організацією навчального матеріалу має сприяти формуванню в учнів позитивних мотивів навчання, пізнавальних потреб, інтересів та інтелектуальних почуттів;

– будуватися з урахуванням основних етапів процесу навчання молодших школярів – засвоєння навчального матеріалу та його практичного застосування: з одного боку, моделювати раціональну організацію навчальної діяльності здобувачів освіти (оволодіння знаннями, уміннями, навичками й компетентностями), а з іншого – забезпечувати формування вміння вчитися, наближаючись до «самовчителя» (термін О. Я. Савченко) [9].

Оскільки навчальний посібник пропонується як новий вид навчального видання, покликано реалізувати не лише функції підручника, а й робочого зошита, окреслимо цей аспект вимог до аналізованого видання. Робочий зошит трактується як навчальний посібник, який містить особливий дидактичний матеріал та сприяє самостійній роботі молодшого школяра під час оволодіння навчальним предметом [2, с. 613]. Розпливчастість дефініції цього поняття полягає в тому, що, по-перше, незрозуміло, який саме «особливий дидактичний матеріал» має містити цей посібник; по-друге, чому саме він призначений лише для самостійної роботи учнів.

З досвіду роботи знаємо, що основною функцією робочого зошита (тобто зошита з друкованою основою) є формування відповідних умінь і навичок: закріплення молодшими школярами вивченого, формування здатності практично застосовувати здобуті знання. Вказане реалізується через виконання дітьми навчальних вправ і завдань з апарату організації засвоєння. Відтак, репрезентуючи другу групу вимог, навчальний посібник, виконуючи функції робочого зошита, має містити види завдань на:

- актуалізацію опорних знань (підготовчі завдання та вправи);
- засвоєння навчального матеріалу (ввідні – проблемні, мотиваційні та інші завдання і вправи);
- розвиток творчих здібностей учнів, формування складних умінь;
- рефлексію навчальної діяльності (завдання і вправи на самоаналіз, самоконтроль, самокорекцію й самооцінку);
- узагальнювальні блоки запитань, спрямовані на систематизацію учнями вивченого.

Інтегруючи вказані підходи, сформулюємо загальні вимоги до навчального посібника:

- відповідність освітній програмі із зазначеного навчального предмета / інтегрованого курсу;
- розроблення на основі принципів національної спрямованості, формування предметних і ключових компетентностей, дитиноцентрованості, мотиваційного забезпечення, розвивальної спрямованості;

- побудова на українознавчій основі, поєднанні загальнолюдських і національних цінностей;
- урізноманітнення діяльності учнів над навчальним матеріалом, охоплюючи у т. ч. роботу в парах і групах.

З огляду на характерну вікову особливість молодших школярів – домінування наочно-образного мислення (особливо це стосується учнів 1–2 класів) – важливо визначитися із використанням ілюстративного матеріалу у структурі навчального посібника: наявність / відсутність кольорових наочних зображень, способи (засоби) залучення учнів до аналізу зазначеного структурного компонента навчального видання тощо.

Зasadничим у цьому підході має стати таке положення: з огляду на те, що основним засобом навчання вважають шкільний підручник, а навчальний посібник є структурним компонентом навчально-методичного комплексу із навчального предмета, то ілюстрування усіх складників цього комплексу (підручника, навчального посібника та ін.) має розроблятися на основі єдиних вимог до оформлення задля забезпечення стильової і дидактичної уніфікованості.

Відомо, що ілюстративний матеріал будь-якого навчального видання – рівноправний компонент його структури є наочною опорою мислення, що забезпечує успішне засвоєння навчального матеріалу, пов'язується з іншими структурними компонентами навчальної книги (навчальним текстом, апаратом організації засвоєння й апаратом орієнтування) [3, с. 183].

Зазначене поняття інтегрує комплекс наочних зображень і оформлювальних елементів книги, які сприяють засвоєнню її змісту, підвищують інтерес до неї та відповідно до процесу навчання, впливають на формування світогляду молодшого школяра, спрямовуються на збагачення його чуттєвого досвіду, моральне й естетичне виховання.

Ілюстративний матеріал навчальної книги загалом охоплює зображення (малюнок, рисунок, мислесхему, структурну схему тощо), словесний супровід у структурі зображення (екскліпації), а також посилання у навчальному тексті та підписи до ілюстрацій посібника (текстівки). У структурі навчальних видань ілюстративний матеріал представлений ілюстраціями (малюнками, репродукціями картин, фотографіями, таблицями, схемами, картами), умовними позначеннями, елементами оформлення та рубрикації, виділенням головного за допомогою обрамлення, кольорового тексту чи кольору фону, сигналами-символами, іншими зображеннями (наприклад, персонажем, який супроводжує учня). Популярними видами ілюстративного матеріалу навчального посібника стали сучасні графічні елементи, які розширюють його можливості. Це зокрема графічний піксельний код (QR-код), скануючи який спеціальною програмою можна отримати доступ до додаткової інформації в інтернеті. Також у навчальному посібнику доцільно використовувати зображення, які діти можуть розфарбовувати чи домальовувати залежно від поставлених завдань (наприклад, намалювати стрілочку до правильної відповіді, розфарбувати певний об'єкт в природний колір, зобразити предмет чи явище на основі прочитаного у вказаному місці й ін.).

У процесі розробки візуального ряду навчальних видань варто враховувати положення про те, що він має спрямовуватися на:

- забезпечення максимальної зручності читання і користування;
- відповідності парадигмі педагогічного процесу та вимогам сучасності;
- максимального полегшення сприймання і розуміння змісту книги;
- мотивування здобувачів освіти на успішну навчальну діяльність;
- виховання в учнів естетичного смаку тощо.

Зазначимо, що вимоги до ілюстрування підручників, адресованих молодшим школярам, базуються на дидактичній та естетичній цінності наочного ряду підручника і дотриманні санітарно-гігієнічних норм. Їх поділяють на загальні (охоплюють вимоги до зв'язку ілюстративного матеріалу з навчальним текстом й іншими структурними компонентами навчальної книги) та спеціальні (вимоги щодо відповідності ілюстративного матеріалу віковим особливостям учнів, художньо-естетичні вимоги, гігієнічні вимоги до ілюстративного матеріалу підручників для початкової школи, а також додаткові рекомендації до використання ілюстративного матеріалу) [7, с. 185–195].

Особлива вимога до ілюстрування навчальних видань – наочний ряд будь-якого навчального видання важливо розробляти з урахуванням вікових і психофізіологічних можливостей учнів-адресатів [1, с. 35–48]. Тому в ілюструванні видань для учнів 1 класу варто використовувати прості, зрозумілі малюнки, з чіткими контурами, без зайвої деталізації, з перевагою яскравих та насичених кольорів (надаючи перевагу узагальненому, а не надмірно реалістичному зображенню об'єктів). Недоцільно також підкреслювати в малюнках навчальних видань фактуру й об'єм об'єктів, а також

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

просторові якості предметів і явищ дійсності. Доречно, вибираючи розмір зображень, розміщувати ілюстрацію на цілу сторінку чи розворот книги; використовувати такий вид зв'язку ілюстративного матеріалу з текстом, де об'єм змісту ілюстрації більший за об'єм змісту тексту (рис. 1).

Рис. 1. Види зв'язку ілюстративного матеріалу з текстом підручника.

Наочні зображення у виданнях для 2 класу теж повинні бути достатньо реалістичними й простими. Це передбачає включення тільки дидактично необхідних і зрозумілих дітям деталей. Важливо в наочних зображеннях навчальних посібників для 2 класу використовувати чіткі контури та інтенсивність тону. Хоча пластичність об'єктів та простір, як і в підручниках для 1 класу, підкреслювати недоцільно, проте можна використовувати фон (без відображення перспективи). Перевага надається рівноправним ілюстраціям до тексту; сюди ж доцільно включати і зображення великого розміру.

З іншого боку, ілюстративний матеріал навчальних видань потрібно розробляти з урахуванням особливостей навчального предмета. Наведемо вимоги до ілюстрування книг для молодших школярів, сформульовані майже століття тому [7, с. 252], актуальність яких на сучасному етапі підручникотворення в галузі початкової освіти незаперечна. Наприклад, при ілюструванні букварів варто дотримуватися таких вимог:

- забезпечити привабливе зовнішнє оформлення видання;
 - усі наочні зображення мають бути зрозумілими вказаній віковій категорії учнів, сприяти засвоєнню навчального матеріалу;
 - текст й ілюстрації становлять єдине ціле: в одних випадках текст може слугувати матеріалом для ілюстрації, в інших, навпаки, зображення повинно бути основою для складання тексту (картинка-задача);
 - ілюстрація в букварі має характеризуватися реалістичністю, простотою композиції, чіткістю та емоційністю;
 - у створенні ілюстрацій варто застосовувати прості та зрозумілі прийоми художньої манери (реалістичні);
 - характер малюнків має бути наближений до лінійного зображення і передбачати поступове введення додаткових засобів виразності, виявляючи світлотінь об'єктів;
 - контури фігур і предметів повинні бути чіткими і замкненими;
 - тематика зображень має бути зрозумілою дітям і мотивувати їх до пошуку опису в тексті;
 - дотримуватися однакової масштабності всього візуального ряду;
 - забарвлення ілюстрацій має бути площинним;
 - мінімальний розмір малюнка у підручнику не може бути меншим за 1 см²;
 - не варто використовувати ілюстрації складних і незрозумілих дітям предметів [7, с. 252].
- Подібні вимоги пред'являються і до ілюстрування навчальних видань з мови.

Ілюструючи підручники з математики, варто пам'ятати, що:

- креслення мають бути виконані із дотриманням правильності побудови, точності, повної відповідності текстові і достовірності позначень;
- підписи до малюнків мають бути чіткими, з використанням однакової гарнітури і кегля шрифту;
- важливо забезпечити стильову єдність усіх підписів, креслень та інших елементів ілюстративного матеріалу [7, с. 253].

З огляду на зазначене вище вважаємо, що єдині вимоги до підготовки такого нового виду навчального видання – навчального посібника, який реалізуватиме функції підручника та робочого зошита і покликаний замінити чинні підручники з української мови і читання та математики для учнів 1–2 класів закладів загальної середньої освіти, сформулювати важко. Ці вимоги, на нашу думку, мають бути загальними, концептуальними, задавати вектор; вони не можуть дати відповідь на всі «як?», оскільки:

– навчальні предмети, а відтак підручники (навчальні посібники), що репрезентують зміст цих предметів, класифікуються за провідною функцією («знання», «способи діяльності» та ін.), тому в таких навчальних виданнях домінуватимуть різні структурні компоненти (наприклад, знання пред'являють тексти, а способи діяльності – навчальні завдання і вправи);

– зміст та оформлення книги мають відповідати віковим особливостям адресатів (навіть у межах школи першого ступеня).

Погоджуємося з думкою, що підручники потрібно вдосконалювати, розробляти з урахуванням вимог часу, вікових особливостей учнів – адресатів навчальної книги. Однак анулювати цей вид навчальної літератури є ідеєю невдалою. Так, ми можемо запозичити позитивні елементи досвіду інших демократичних країн, але насамперед варто інтенсивно розвивати власну національну школу підручникотворення. А про те, що вона у нас непогана (скажемо навіть більше – гарна), промовисто свідчить той факт, що сьогодні молоді люди – воїни-захисники України проявляють небачені мужність і героїзм у війні з рашистським агресором, любов до рідної землі та свого народу. У цьому безсумнівно є й певна заслуга підручників для початкової школи, на змісті яких формувалося це покоління.

Разом з тим сумніваємося, що навчальний посібник зможе миттєво вирішити проблему відповідності віковим особливостям молодших школярів, спрямованості на посилення практичного складника в сучасному освітньому процесі.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у з'ясуванні ролі й місця навчального посібника в системі навчально-методичного комплексу, у вивченні європейського досвіду з проблеми дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутнік-Сіверський Б. Принципи ілюстрування дитячої книжки. Київ: Культура, 1929. 67 с.
2. Енциклопедія освіти; гол. ред. В. Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва; редкол.: О. І. Ляшенко, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало та ін. 2-ге вид., допов. та переробл. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
3. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті: підручник для магістрантів та студентів пед. ф-тів. Київ: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2006. 368 с.
4. Концепція Нової української школи. URL: https://kremvo.ucoz.ua/NYIII/koncepcija_nush.ppt.pdf
5. Лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 21.06.2022 № 22.1/10-790 і Додаток до нього – Методичні рекомендації. URL: https://drive.google.com/file/d/1uBXF_hlp5O0oz13IEKN4ClprtRDSrUEw/view
6. Пастушенко Р. Якість підручників та навчальних посібників для «Нової української школи»: до слухань у комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій 26 травня 2021 року. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1403-yakist-pidruchnikiv-ta-navchalnikh-posibnikiv-dlya-novoji-ukrajinskoji-shkoli-do-slukhan-u-komiteti-verkhovnoji-radi-ukrajini-z-pitan-osviti-nauki-ta-innovatsij-26-travnja-2021-roku>
7. Погонєць І. В. Педагогічні основи ілюстрування підручників для початкових шкіл України (друга половина ХХ століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Тернопіль, 2021. 425 с.
8. Політика щодо підручників: якість підручників та посібників Нової української школи: звіт Державної служби якості освіти України. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/838/83846/Zvit-YAkist-pidruchnikiv-05-25-1.pdf>

9. Савченко О. Я. Без якісного підручника якісна шкільна освіта неможлива. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. Київ: Комп'ютер у школі та сім'ї, 1999. С. 3–6.
10. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ: Світоч, 2019. 336 с.

REFERENCES

1. Butnik-Siverskyi B. Pryntsypy iliustruvannya dytiachoi knyzhky [Principles of a children's book illustrating]. Kyiv: Kultura, 1929. 67 s.
2. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education] / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; hol. red. V. H. Kremen; zast. hol. red. V. I. Luhovyi, O. M. Topuzov; vidp. nauk. sekr. S. O. Sysoieva; redkol.: O. I. Liashenko, S. D. Maksymenko, N. H. Nychkalo ta in. 2-he vyd., dopov. ta pererobl. Kyiv: Yurinkom Inter, 2021. 1144 s.
3. Kodliuk Ya. P. Teoriia i praktyka pidruchnykotvorennia v pochatkovii osviti [Theory and practice of textbooks creation in primary education]: pidruch. dlia mahistrantiv ta stud. ped. f-tiv. Kyiv: Informatsiino-analitychna ahentsiia "Nash chas", 2006. 368 s.
4. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly [The Concept of the New Ukrainian School]. URL: https://kremvo.ucoz.ua/NYIII/koncepcija_nush.ppt.pdf
5. Lyst DNU "Instytut modernizatsii zmistu osvity" vid 21.06.2022 № 22.1/10-790 ta Dodatok do noho – Metodychni rekomendatsii [Letter of SSI «Institute of Education Content Modernization» dated 21.06.2022 No. 22.1/10-790 and its Appendix – Methodological recommendations]. URL: https://drive.google.com/file/d/1uBXF_hlp500oz13IEKN4ClprtRDSrUEw/view
6. Pastushenko R. Yakist pidruchnykiv ta navchalnykh posibnykiv dlia «Novoi ukrainskoi shkoly» [The quality of textbooks and study guides for the «New Ukrainian School»]: do slukhan u Komiteti Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan osvity, nauky ta innovatsii 26 travnia 2021 roku. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1403-yakist-pidruchnykiv-ta-navchalnykh-posibnykiv-dlya-novoji-ukrajinskoji-shkoli-do-slukhan-u-komiteti-verkhovnoji-radi-ukrajini-z-pitan-osviti-nauki-ta-innovatsij-26-travnja-2021-roku>
7. Pohonets I. V. Pedahohichni osnovy iliustruvannya pidruchnykiv dlia pochatkovykh shkil Ukrainy (druga polovyna XXI stolittia) [Pedagogical fundamentals of illustrating of textbooks for primary schools of Ukraine (second half of the 20th century)]: dys... kand. ped. nauk: 13.00.01. Ternopil, 2021. 425 s.
8. Polityka shchodo pidruchnykiv: yakist pidruchnykiv ta posibnykiv Novoi ukrainskoi shkoly [Policy on textbooks: the quality of textbooks and study guides of the New Ukrainian School]: zvit Derzhavnoi sluzhby yakosti osvity Ukrainy. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/838/83846/Zvit-YAkiist-pidruchnykiv-05-25-1.pdf>
9. Savchenko O. Ya. Bez yakisnoho pidruchnyka yakisna shkilna osvita nemozhlyva. Problemy suchasnoho pidruchnyka: zb. nauk. prats / redkol. Kyiv: Kompiuter u shkoli ta simi, 1999. S. 3–6.
10. Typovi osviti prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1–2 ta 3–4 klasy [Typical educational programs for general secondary education institutions: 1–2 and 3–4 grades]. Kyiv: Svitoch, 2019. 336 s.

УДК: 373.3.091.64:51:316.628](477)"20"

DOI 10.25128/2415-3605.23.1.11

НАТАЛІЯ ХРЕБТОВА

<https://orcid.org/0000-0003-3577-9694>

xrebtova@i.ua

кандидат педагогічних наук, викладач

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ПІДРУЧНИКІВ З МАТЕМАТИКИ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ (ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Проаналізовано мотиваційний компонент підручників з математики для учнів 2–4 класів початку ХХІ ст., автором яких є дослідник, методист М. Богданович. Вказано, що цими навчальними книгами як альтернативними у зазначений період користувалося найбільше вчителів початкових класів України. Аналіз здійснено за розробленою нами методикою дослідження мотиваційного компонента підручників, адресованих молодшим школярам, яка охоплює такі складники: емоційгенність змісту навчального матеріалу; способи його дидактичної організації; дизайн навчальної книги. Розкрито шляхи реалізації мотиваційної функції підручників з математики початку ХХІ ст. для початкової школи за першим